הלכות ביקור חולים

ילקוט יוסף

מתוך ילקוט יוסף, מאת הרב יצחק יוסף.
הטקסט נלקח מאתר «ילקוט יוסף חינם – האתר להפצת יהדות» (yalkut.info).
זכויות היוצרים על הטקסט שמורות לבעליהן. הקובץ נועד ללימוד בלבד ואינו למכירה.
geulaquiz.com

הלכות ביקור חולים ואבלות – סימן א

א מצוה לבקר את החולה, ויש אומרים שהיא מצוה מן התורה. ויש אומרים שהיא מצוה מדברי סופרים. ובכל אופן אין מברכין על מצוה זו מכמה **טעמים.** [ילקו״י אבלות סימן א׳ עמוד לז]

ב מצוה זו נוהגת גם אם החולה שוכב בבית חולים, וישנם רופאים ואחיות המטפלים בו במסירות, ודואגים למחסורו, שבכל זאת מצוה ליכנס אליו לבקרו כדי לעודדו, ולבקש עליו רחמים, שהוא בכלל ואהבת לרעך כמוך. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן א׳ סעיף ב עמוד מא]

ג כתב בשאלות דרב אחאי גאון, שלא ילך לבקר את החולה לבדו, אלא יקח עמו לביקור עוד שנים. אולם אין זה לעיכובא, אלא לכתחילה היכא **דאפשר.** [ילקו״י אבלות סי׳ א׳ ס״ג עמ׳ מב]

ד עיקר מצות ביקור חולים היא לכתחלה שילך בעצמו לבקר את החולה, אם יש באפשרותו לילך לבקר, ואינו יוצא ידי חובת המצוה בשלימותה על ידי הטלפון, או על ידי מכתב השואל בשלומו. אמנם בקשת רחמים על החולה יכולה להיות אף שלא בפניו, וכגון שעושה לו ״מי שברך״ במנין לעשרה אנשים, והתפלה הרצויה ביותר על החולה היא בפניו, [אז אינו מזכיר את שמו בתפלה כמבואר לקמן]. ומי שאינו יכול לבקר את החולה בעצמו, טוב לטלפן אליו או לשלוח מכתב **לחזקו ולעודדו בדברים.** [ילקוט יוסף על הלכות אבלות מהדורת תשס״ד פרק א׳ סעיף ד, עמ׳ מג. יחוה דעת חלק ג׳ סימן פג עמוד רעט]

ה אפילו הגדול ילך לבקר הקטן, ואפילו כמה פעמים ביום, ואפילו בן גילו, ובלבד שלא יטריח עליו. ואם החולה שוכב על המיטה, מותר לשבת על כסא או ספסל, וכיום לא נהגו לדקדק שלא לבקר החולה בג׳ שעות הראשונות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן א׳ ס״ה עמ׳ מד]

ו אין החולה צריך לעמוד בפני המבקרים אותו, אפילו אם הם תלמידי חכמים וזקנים, אך אם ירצה להחמיר על עצמו ולעמוד בפניהם, רשאי להחמיר, ואין בזה משום ״כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט״. ובכל אופן ספר תורה שעובר לפני החולה, צריך החולה לעמוד מפניו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן א׳ ס״ק עמוד מו. וע״ע ביביע אומר ח״ג יו״ד סי׳ כז]

ז גם הנשים חייבות במצות ביקור חולים. אך אשה נשואה שרשות בעלה עליה, פעמים והיא פטורה ממצוה זו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן א׳ סעיף ז עמוד מז]

ח יש אומרים שאשה יכולה לבקר איש חולה, וכן להיפך, ובלבד שלא יתייחדו לבדם. ויש חולקים ואומרים שאין זו מדת צניעות שאשה תבקר איש, או **ההיפך, אלא אשה תבקר אשה, ואיש יבקר איש.** [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן א׳ סעיף ח עמוד מז]

ט חולה שנפל למשכב שאין לו מי שישמשנו זולת אשתו בזמן טומאתה, אפילו הוא חולה שאין בו סכנה, מותרת לשמשו, כגון להשכיבו ולסומכו ולהקימו, ולהאכילו ולהשקותו ולהלבישו ולהנעילו, או לפשוט בגדיו ולחלוץ נעליו, ואין צריך לומר שמותר לה להושיט מידה לידו, או לקחת מידו, כל שיש צורך בכך, שמכיון שהוא חולה ותשש כוחו אין יצרו מתגבר עליו כל כך, ואין לחוש שיבואו להרגל עבירה, שאין דרך האשה להרגילו לעבירה. אבל אם יש לו מי שישמשנו זולתה, אין להתיר לה לשמשו. ומכל מקום אפילו אם אין לו מי שישמשנו זולתה, טוב שתזהר שלא תגע בבשרו ממש, אלא על ידי הפסק מפה או בגד או כפפות אם אפשר בכך, ואם אי אפשר אלא אם כן נוגעת בבשרו מותר, ורק שתזהר ביותר עד כמה שאפשר לה להזהר מהרחצת פניו ידיו ורגליו, ומהצעת המטה בפניו, שכיון שדרך חיבה הן יש לחוש יותר פן יתגבר עליו יצרו ויבואו להרגל עבירה. ואם אי אפשר בשום פנים להזהר מהרחצת פניו ידיו ורגליו, יש להתיר גם בזה. ובמזיגת הכוס אפשר בנקל למזוג הכוס על ידי שינוי, כגון ביד שמאל. וכל זה בחולה שחלה כל גופו, והוא זקוק לאחרים לתומכו ולסעדו, אבל אם חש בראשו וכיוצא בזה, והוא מתחזק והולך כבריא, אסור. [טהרת הבית חלק ב׳ עמוד רח ורכד].

י נדה חולה אסור לבעלה ליגע בה כלל ועיקר, אלא ישכיר לה אשה שתטפל בה. ואם אין מי שיטפל בה והיא חולה שיש בה סכנה, או שיכולה להגיע **לידי סכנה אם ימנע ממנה טיפול, יכול לטפל בה.**[ילקו״י שם סי׳ א׳ ס״ט עמ׳ מח. טהרת הבית ח״ב עמ׳ רכד]

יא נהגו שגם מי שהיה לו ריב עם חבירו מבקר את חבירו החולה, ואין לחוש לכך שיסברו שהוא שמח במחלתו, ואדרבה על ידי כך ירבה השלום בישראל. ואם המריבה ביניהם היתה גדולה, נכון שקודם שיבוא לבקרו ישלח אליו שליח שרוצה לבקרו, וכשיתן לו רשות ילך אצלו לבקרו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן א׳ סעיף י עמוד מח]

יב מותר לבקר חולה גם בשבת, ויאמר לו שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא. ואף אם כבר ביקרו בימות החול, ורוצה לבקרו שנית גם בשבת, אין בכך כל מניעה, שהרי אין שיעור למצות ביקור חולים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן א׳ סעיף יא עמוד מח]

יג מותר לעשות ״מי שבירך״ לחולה בשבת, ויאמר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא. ויש מוסיפים ורחמיו מרובים ושיבתו בשלום, ואנו אין מנהגינו להוסיף כן. וכאשר עושים מי שבירך לחולה, לא יאמרו הוא יברך את החולה פלוני וכו׳, אלא יברך את פלוני וכו׳, ולא יתארהו בתואר החולה, שלא יתרע מזלו. ולעולם יכלול את החולה בתוך שאר חולי ישראל, שמתוך שכוללו עם אחרים תפלתו נשמעת יותר. [ילקו״י אבלות סי׳ א סי״ב עמ׳ מט]

יד אין לחלל שבת כדי לשלוח "פדיון נפש" לצדיק, או להתקשר לצדיק, או לבני הישיבה, בכדי שיתפללו על חולה מסוכן. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף יג עמוד נ]

טו מבקרים חולי נכרים מפני דרכי שלום. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' א' סעיף יד עמוד נב]

טז עיקר מצות ביקור חולים היא לצורכו של החולה, לראות מה יוכל לעשות עבורו, וכן לעודד את רוחו, ולבקש עליו רחמים. ויבקש בלשון בקשה, כגון יהי רצון וכו', ולא יאמר סתם שיהיה בריא, דאינו לשון בקשה. ויספר לו סיפורים משמחים שירחיבו את לבו, או שיחדש לו חידושים נאים להסיח את לבו מחוליו. [ומטעם זה כתבנו לעיל שמצות ביקור חולים נוהגת גם כשהחולה נמצא בבית חולים ויש מי שמטפל בו].[ילקו"י אבלות סי' א סעיף טו עמ' נב]

יז אף על פי שמצות ביקור חולים אין לה שיעור, וככל שאדם ירבה לבקר את החולה הרי זה משובח, מכל מקום ישתדל שלא להכביד על החולה, שפעמים וקשה עליו הדיבור, או שצריך לצאת לצרכיו והוא מתבייש לומר לו כן. ולכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה, שאין מבקרים לא חולי מעיים, ולא חולי העין, ולא לחולי הראש, ולכל החולים שהדיבור קשה להם. [נדרים מא: ש"ע סי' שלה ס"ח. ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף טז עמוד נב]

יח כל מי שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם שבעיר [ועדיף חכם שמחזיק ישיבה ומלמד תורה לרבים], שיבקש עליו רחמים ויברכהו. ואיתא בזוהר הקדוש, שנהגו לעשות "מי שבירך" לחולים בבית הכנסת, בשעת הוצאת ספר תורה, שאז מתעוררים הרחמים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף יז עמוד נב]

יט אע"פ שחייב אדם לדרוש ברופאים, מכל מקום יזהר שלא לסמוך עליהם לבד, אלא יבטח בה' כי יקימנו, שאפילו תשע מאות תשעים ותשע מלמדים עליו חובה, ואחד מלמד עליו זכות ניצול. ואפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל יתייאש מן הרחמים. ויחלק צדקה לפי ערכו, כדכתיב, וצדקה תציל ממות. ולעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה אומרים לו הבא זכות והפטר. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף יח עמ' נג]

כ הדבר פשוט שאין לעשות "מי שבירך" בבית הכנסת אלא למי שהוא חולה ונפל למשכב, אבל לא לכל מי שחש בראשו, או שנחלה מחמת הקור וכדומה. [ילקו"י שם עמ' נג]

כא המתפלל על החולה אינו צריך להזכיר את שמו, שהרי משה רבינו התפלל על מרים ואמר, "אל נא רפא נא לה", ולא הזכיר את שמה כלל, במה דברים אמורים כשמתפלל על החולה בפניו, אבל אם היה מתפלל על החולה שלא בפניו, יזכיר שם החולה ושם אמו, "פלוני בן פלונית". ואם אינו יודע שם אמו, יזכיר אותו בשם אביו "פלוני בן פלוני". ואם אינו יודע שם אביו ושם אמו, המנהג לומר "פלוני בן חוה". והמתפלל על החולה, יכול לשנות מלשון הפסוק, ולומר בתפלה "אל נא רפא נא לו". [ילקו"י אבלות תשס"ד סימן א ס"כ עמ' נג]

כב חולה שהכביד עליו חוליו, משנים את שמו, שזהו אחד מן הדברים הקורעים את גזר דינו של החולה, ועל ידי כך יתכן שיזכה לחיים טובים. ויקראו בתחלה בשם הנוסף, ואחר כך בשמו הקודם.[ר"ה טז: עבודת הקודש קונ' סנסן ליאיר. ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף כא עמוד נו]

כג חולה שהוסיפו לו שם, ולא נתחזק בשמו הנוסף שלשים יום כשהוא בריא, ונפטר לבית עולמו, אין צריך להזכיר את השם שהוסיפו לו, הן בהשכבה שעורכים עבורו, והן במצבה. [גשר החיים פרק א' אות י'. ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף כב עמ' נו]

כד לכתחלה אין לקרוא תהלים לרפואת חולה קודם חצות הלילה, וכן לצורך אשה המקשה לילד. אלא יקרא פתח אליהו או פרקי משנה וכדו'. או ילמד תנ"ך עם פירוש רש"י. אולם אם אינו יכול לקרוא פרקי משנה ורוצה לקרוא תהלים עבור אשה המקשה לילד, וכל כיוצא בזה, יש לו על מה לסמוך. ושלא לצורך חולה מותר לקרוא תהלים אחר חצות. ובליל שבת ויום טוב יש להתיר לקרוא תהלים כל הלילה. [ילקו"י שם סי' א' סכ"ג עמ' נו]

כה המתפלל על אביו החולה, לא יתארהו בתארי כבוד, כגון אבי מורי עטרת ראשי וכדומה, לפי שאין גבהות לפני המקום, אלא יאמר, עבדך אבי פלוני בן פלונית. וכן כשמתפלל על אמו החולה, יאמר, אמתך אמי פלונית בת פלונית. ואם מתפלל על רבו החולה, או על תלמיד חכם חולה, יאמר, עבדך רבי פלוני בן פלונית. [שם סי' א' סעי' כ"ד עמוד נז]

כו המתפלל על חולה ומזכיר את שמו ושם אמו, ובעבר אמו היתה חולָה והוסיפו לה שם, צריך להזכיר את החולה בשמו ובשם אמו כולל מה שהוסיפו לה כשהיתה חולה. והני מילי שהוסיפו לה שם ונתרפאה. וכן לפעמים היו קורין לאמו בשם שהוסיפו לה. [שם]

כז כאשר קוראים מזמור יענך ה' ביום צרה לרפואת אשה, צריך לומר המזמור כלשונו בלא לשנות.[מור וקציעה. מחזיק ברכה סק"ב. ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף כו עמוד נט]

כח המזכיר פסוק דרך תפלה ותחנון באמצע שומע תפלה, וכדומה, ורוצה לשנות מלשון רבים ללשון יחיד, אין בכך מניעה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן א' סעיף כז עמוד נט]

כט הרואה מודעה ובו בקשה להתפלל על חולה מסויים, יש מי שאומר שצריך להתפלל עליו בברכת רפאינו, או בשומע תפלה. אולם אין זה חיוב מן הדין, אלא מצד חסד עם הבריות. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן א׳ סעיף כח עמוד ס]

ל גר צדק מותר לו להתפלל על אביו הנכרי השוכב על ערש דווי, שה׳ יתברך ישלח דברו וירפאהו, ואין לאסור בזה כלל. וכל שכן אם הגוי בעצמו מבקש שיתפללו עליו, שמראה שיש לו אמונה בה׳ יתברך, שלא יפלא ממנו דבר. [ילקו״י אבלות סימן א׳ סעיף כט עמוד ס. יחוה דעת חלק ו׳ סימן ס׳ עמוד שא]

לא מי שיש לו גוי המתעסק עמו במסחר, וחלה, מותר להתפלל עליו שיחיה, או ליתן צדקה לתלמידי חכמים שיתפללו לרפואתו. ובפרט אם יהיה קידוש ה׳ על ידי התפלה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן א׳ סעיף ל עמוד סא]

לב הרוצה להוסיף בברכת רפאינו בקשה לרפואה שלימה, יאמר קודם כי אל רופא רחמן ונאמן אתה, יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי, שתרפאיני רפואה שלימה רפואת הנפש ורפואת הגוף, כדי שאהיה חזק בבריאות גוף ונשמה לקיום תורתך הקדושה, ברוך אתה ה׳ רופא חולי עמו ישראל. וכשרוצה להתפלל על חולה אחר, יאמר, יהי רצון וכו׳ רפא נא את פלוני בן פלונית, רפואה שלימה בתוך שאר כל חולי עמך ישראל. אולם אם מתפלל על חולה בפניו, אינו מזכיר את שמו. וממדת חסידות נכון לבקש רחמים על חבירו בשומע תפלה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן א׳ סעיף לא עמוד סא].

לג יש מי שכתב, שאם היה החולה אחד מבני ביתו, רק אז יכול להתפלל עליו בברכת רפאינו, אבל אם היה החולה אחד מחבריו, אינו מתפלל עליו אלא בשומע תפלה. דחשיב כצרכי רבים שאין מבקשים עליהם אלא בשומע תפלה. [אור לציון]. אולם לדינא אין לחלק בזה, ובכל אופן יכול לבקש רחמים לרפואה שלימה בברכת רפאינו. ומכל מקום כבר נתבאר שממדת חסידות נכון לבקש רחמים על חבירו בשומע תפלה. [ילקו״י שם עמוד סב].

לד יפה תפלת החולה על עצמו יותר מתפלת אחרים עליו, והיא קודמת להתקבל. [עמ׳ סג]

לה חולה מסוכן שהרופאים נתייאשו מלרפאותו, והוא שוכב מחוסר הכרה זמן ממושך כצמח, אף על פי שבודאי שאסור לנתק אותו מהמכשירים שהוא מחובר אליהם, מכל מקום מותר להתפלל עליו שימות וייגאל מיסוריו. ומכל מקום אין לעשות כן אלא בעצת חכם, שידון בכל מקרה לגופו. [וי״ש שכתבו שרק לאנשים זרים מותר להתפלל על חולה מסוכן שימות, אבל לבנים אין לעשות כן]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד מא, ובמהדורת תשס״ד עמ׳ סג]

סימן ב׳ – דיני הרופא והחיוב להתרפאות

א חיוב גדול על החולה להתרפאות כדרך כל הארץ, ואסור לו להמנע מלהתרפא בדרך טבעית. וכל המתעצל בזה וסומך על הנס אינו אלא מן המתמיהים, ודעת שוטים היא זאת, וקרוב להיות פושע בעצמו, ועתיד ליתן את הדין על כך, וגם אם מכוין בשביל מצוה, עליו לידע דהוי מצוה הבאה בעבירה. וגם מי שנחלה בחולי פנימי, חייב להתנהג על פי דרך הטבע, וללכת אל הרופא, ולהתנהג כפי הוראת הרופאים, אלא שיתלה בטחונו בה׳ יתברך, והחונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה, שיתן בלב הרופאים להבין ולהשכיל ולדעת שרשי המחלה ודרך רפואתה, והמונע עצמו מללכת לרופא, הרי זה מתחייב בנפשו. [ילקו״י אבלות מהדורת שנת תשמ״ט עמוד כט, ובמהדורת תשס״ד סימן ב׳ סעיף א עמוד סו]

ב יש בריפוי משום מצות השבת אבידת גופו, וגם משום מצות ואהבת לרעך כמוך, והחיוב לרפא הוא בין אם החולי הוא של סכנה או צער ואיבוד אבר. ואף אם הרופא הוא מכובד וזקן חייב לטפל בכל חולה, גם כאשר הדבר כרוך בבזיון או בטירחא לרופא הזקן. וצריך הרופא לטפל בחולה אפילו אם הוא חולה סופני, הנוטה למות, בכל התרופות והטיפולים הרפואיים. וחלילה לקרב את קיצו של חולה סופני, כדי להקל על סבלו על ידי ניתוקו מהמכשירים. ועל קרובי המשפחה לוודות שהרופאים מזינים את החולה על ידי זונדה וכדומה, ומטפלים בו כיאות, ויש לעקוב אחר פעילות הרופאים כיון שיש בהם המזלזלים בטיפול בחולים סופניים כאלה. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ב׳ סעיף ב עמו׳ סט]

ג אף על פי שאין לחולה לתת מבטחו ברופאים אלא בהשי״ת שהוא רופא כל בשר, מכל מקום צריך החולה להשמע לכל הוראות הרופאים, ולא יסמוך על הנס. ולכן אם הרופא אומר שעל ידי שהחולה יתענה ביום הכפורים יבוא לידי ספק סכנה, צריך לשמוע לקול הרופא, ולאכול ביום הכפורים [פחות פחות מכשיעור כמבואר בילקו״י מועדים, הלכות יוהכ״פ]. שספק פיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה. ואם החולה נוהג בחסידות ומחמיר על עצמו ומתענה, אינו עושה נכון על פי התורה, שהרי אמרה התורה וחי בהם, ודרשו חז״ל ולא שימות בהם. ומצוה רבה להסביר לחולה בטוב טעם ודעת על ידי רבנים בעלי השפעה, שאם יחמיר בזה, ענוש יענש בידי שמים, ושב ורפא לו. [ילקו״י אבלות מהדו׳ תשמ״ט עמו׳ לב, ובמהדו׳ תשס״ד עמו׳ סט. יחו״ד ח״א סי׳ סא. יבי״א ח״ד חו״מ סי׳ ו׳ אות ד׳. הליכו״ע ח״ד עמו׳ קמב]

ד רופא יהודי המחלל שבת בפרהסיא, יש אומרים שאין למהר לסמוך עליו כשאומר שיש בדבר סכנה וצריך לחלל שבת, ובפרט ברופאים שהם כופרים בתוה״ק, ובזדון לבם מייעצים כמעט עוד יותר להדיח בענין אכילת איסורים ובימי תענית יותר מעכו״ם, וממהרים לומר, שאם לא יאכל אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן. ויש חולקים. ולדינא, יש להכיר את מהות הרופא אם הוא בעל מצפון שאינו רוצה להכשיל אחרים, ואינו אנטי-דתי, יש לסמוך על דבריו, דספק נפשות להקל. אבל אם הוא אנטי דתי וניכר שאומר לחלל שבת מתוך זלזול וכדומה, אין למהר לסמוך עליו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד לב, ובמהדורת תשס״ד סימן ב׳ סעיף ד׳ עמוד עב. יביע אומר חלק ז׳ חאו״ח סימן נג אות ו׳]

ה חולה שהוצרך לאכול ולשתות ביום הכפורים מחמת סכנה, אינו צריך לאכול שלא כדרך הנאתו, וכן אינו צריך למנוע עצמו ממאכל שיש בו מלח ותבלין, או ממשקה שיש בו סוכר, אלא אוכל ושותה כדרכו, ואין בדבר אלא חומרא. וכן לגבי מעשה שבת דהוי מדרבנן, דבודאי שאין להחמיר לחולה שיש בו סכנה להצריכו לשתות קפה או תה בלי סוכר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ב׳ סעיף ה עמוד עג]

ו כשיש רופא ירא שמים ושומר מצוות, ולעומתו יש רופא חילוני אך בקי יותר בתורת הרפואה, יש להעדיף לטפל אצל הרופא הבקי, ולא אצל הירא שמים שהוא פחות בקי בטיפול במחלה זו. אך אם שניהם שוים בחכמת הרפואה, יש להעדיף לטפל אצל הרופא הירא שמים ושומר מצוות. וכן כשיש מוהל שהוא מומחה ורגיל במלאכת המילה, ולעומתו יש מוהל שאינו רגיל כל כך במלאכה זו, אך הוא תלמיד חכם וצדיק, יש להעדיף את המוהל המומחה, על פני המוהל הצדיק. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ב׳ סעיף ו׳ עמו׳ עד]

ז לרופא אסור ליטול שכר החכמה והלימוד, אבל מותר לו לקחת שכר הטורח והבטלה. [שאלמלא היה רופא היה יכול להשתכר במקום אחר]. [ילקו״י אבלות תשמ״ט עמ׳ לג, ומהדר׳ תשס״ד עמ׳ ער].

ח מותר להתרפאות על ידי רפואה סגולית, בדבר איסור, במקום שיש פיקוח נפש, וא״א בדרך היתר, באופן שהסגולה בדוקה, והאיש מומחה וירא שמים. ורופא גוי שבא לרפאותו בלחש, מותר, והוא שלא ידע שמזכיר שם אלילים. אבל אם יודע שמזכיר שם אלילים, אסור אפילו אם יודע שודאי ימות. ואם הוא אפיקורוס, אפי׳ סתם לחש אסור. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ ב׳ ס״ח עמ׳ עז. יבי״א ח״א יו״ד סי׳ ט אות ד׳. וח״ד יו״ד סי׳ ב׳ אות ד׳, וח״ה או״ח סי׳ לב אות ה]

ט יש אומרים שמותר לחולה, אפילו אין בו סכנה לאכול ולהתרפאות מאכילת המומיא, שהוא בשר אדם מת שחונטין אותו בסמים, ומתרפאין בו. ויש חולקים ומתירים בזה במקום צורך גדול. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ב׳ סעיף ט, עמוד עח. ילקו״י איסור והיתר כרך ב׳]

י חולה צהבת שכתבו בספרים שרפואתו על ידי סגולה לקחת יונה על טבורו, שתשאב את מחלתו והיונה תמות על ידי כך והחולה יתרפא, ולפי חוזק המחלה צריך לקחת לכך מספר יונים ולנהוג בהם כאמור, מותר להשתמש בסגולה זו, ואין לחוש משום איסור צער בעלי חיים, כיון שהוא לצורך רפואת האדם. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ב׳ ס״י. ילקוט יוסף שבת כרך ד׳ עמוד מג. שוב יצא לאור שו״ת יביע אומר חלק ט, ושם חלק יו״ד סימן לב עמוד שלב, כתב כדברינו]

יא יש אומרים שחייב אדם להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חבירו מסכנה ודאית. ויש חולקים. אולם כל זה בספק סכנה ממש, אבל כשיש קצת ספק סכנה ויותר נוטה אל ההצלה ולא אל הסכנה, רשאי אדם להכניס עצמו לכך. ולכן חולה כליות באופן רציני שנשקפת סכנה לחייו, ולדברי הרופאים המומחים הסיכון של התורם כליה אחת מכליותיו, הוא אחוז קטן מאד, ולמעלה מתשעים וחמשה אחוזים יוצאים מהניתוח בריאים ושלמים ומאריכים ימים ושנים, רשאי חבירו או קרוב משפחתו לתרום כליה אחת, להציל חייו של אדם מישראל הנתון בסכנת נפש ממש, ומצוה קעביד משום לא תעמוד על דם רעך, וכל המציל נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. וראויה מצות הצלת נפשות זו להגן עליו אלף המגן. ומכל מקום בודאי שיש לעשות כן רק על ידי רופאים מומחים, ושומר מצוה לא ידע דבר רע. [ילקו״י אבלות שם עמוד פ׳. יחוה דעת חלק ג׳ סימן פד עמוד רפב. יביע אומר ח״ט חו״מ סימן יב]

יב ניתוח פלסטי אשר חדשו הרופאים בזמן הזה, להוציא קרום עין מן המת, [קרנית], ומרכיבים אותו בעין הסומא, ועל ידי זה רואה כאחד האדם, מותר לסומא להתרפאות בזה, מבלי לדעת מהיכן השיגו הרופאים את הקרנית שעומדים להשתיל בעיניו אם ממת ישראל או ממת גוי, ואפילו בעיר שרובה ישראל. אולם רופא דתי שעומד ושואל אם מותר לו לנקר עיני המת ישראל לצורך הניתוח פלסטי הנ״ל, אין לנו להורות לו היתר כלל, בעיקר מפני ניוול המת, ורק אם המת ציוה כן מחיים להרשות לרופאים לעשות דבר זה, אז יש מקום לסמוך על המתירים בזה בשעת הדחק הגדול, באופן שקשה מאד להשיג זאת ממתי עכו״ם. אבל אם אפשר לעשות כן מקרומי עיני מתי עכו״ם, אין להתיר כלל להשתמש בקרומי עיני מתי ישראל. ולכן מי שיש לו אפשרות כספית לערוך את הניתוח בחוץ לארץ, עדיף שיעשה כן, אחר ששם רוב הקרניות הם ממת גוי. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ ב׳ ס״ב עמוד פא. וסוף הסעיף מיביע אומר ח״ג דף קנ טור א׳, וע״פ הוראת מרן האמר״ר שליט״א למעשה]

יג חולה שזקוק לעירוי דם, ואין בבית חולים דם של יהודי, מותר לקבל עירוי דם משל גוי. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד מב, ובמהדורת תשס״ד סימן ב׳ סעיף יג עמוד פא]

יד מי שבא להציל אדם מעלפונו וגרם לו מיתה באונס, וכן רופא שיצאה תקלה מתחת ידו וגרם למות החולה על ידי אונס, מן הדין פטורים הם, ואינם צריכים לתשובה וכפרה, אבל מהיות טוב יתנו ממון לצדקה לעילוי נשמתו של הנפטר, ויאמרו תהלים לעילוי נשמתו, וסר עונם וחטאתם תכופר. וכן אשה שגרמה למיתת הילד שלה בעת שינתה, יש להקל עליה, ולא להחמיר בתעניות וסיגופים. [יביע אומר ח״ח בהערות לרב פעלים תאו״ח סי׳ לן].

טו מותר לאדם לבטח את עצמו בביטוח חיים, ואין בזה משום חוסר אמונה ובטחון בה׳ יתברך, ובלבד שהכל יעשה על פי ההלכה על יסוד תורתינו הקדושה. ויש להוסיף סעיף בפוליסת הביטוח, שהכל נעשה על פי היתר עיסקא, כדי להנצל מאיסור ריבית, וכמו שנהוג בבנקים בישראל. ואם קיים סעיף בנספח לביטוח, למקרה מות בתאונה, הקובע כי לחברת הביטוח תהיה הזכות לבדוק את הגופה ולבצע בה ניתוח שלאחר המות, בדרך שתראה לה, יש להזהיר שעל פי ההלכה אין מקום להתיר להסכים לסעיף זה, שעוון נתיחת מתים וניוולם הוא עוון חמור ביותר. [ילקו״י אבלות שם עמו׳ פא. שו״ת יחוה דעת ח״ג סי׳ פח]

סימן ג׳ – חולה שמת לו מת

א חולה שמת לו מת ויש חשש שאם יודיעוהו תיטרף עליו דעתו, או שיבא לידי ספק סכנה, אין להודיעו, אפילו אם הוא בן על אביו [שיש חשיבות גדולה באמירת קדיש וכו׳]. ואין מספידין ואין בוכים בפניו, שלא ישבר לבו. וכל מי שמת לו מת ולא נודע לו, מעיקר הדין היו צריכים להמנע מלומר לו, משום שנאמר מוציא דיבה הוא כסיל. ואף שידע שהוא חולה ומתפלל עליו והוי תפלת שוא, עם כל זה אין לומר לו. ואף בכתיבה או על ידי רמז אין להודיעם. ורק כששואל על קרובו אם הוא חי אין לשקר, שנאמר מדבר שקר תרחק, אלא יאמר בלשון דמשתמע בתרי אנפין. וכיום נהגו להודיע על פטירת ההורים לבנים כדי שיאמרו קדיש. וגם כשיש כמה בנים מודיעים לכולם. וכן אם אין לו בנים ויש לו אב וכדומה, נהגו להודיעם כדי שיאמרו קדיש. ונהגו לרמוז גם לבנות כדי שיבואו להלוייה ולנהוג דיני אבלות. וכן פשט המנהג להדפיס מודעות אבל בכדי להודיע לצבור את זמן ההלויה של הנפטר, ואין לחוש בזה משום מוציא דיבה הוא כסיל. [שם סי׳ ג׳ ס״א, וסי׳ י׳ סי״ג]

ב מי שמצבו הבריאותי קשה ומסוכן, והרופאים דורשים להודיעו על כך, לכתחלה לא יעשו כן על ידי הבן, אלא על ידי אחרים. ויעשו הכל על פי עצת חכם, שכבר נתבאר שפעמים אין לגלות לחולה שהוא חולה מסוכן, שמא יצטער צער רב והדבר יגרום לקיצור ימיו ושנותיו ח״ו. וגם כשהחולה נמצא במצב של ערפול חושים, אין לדבר על מחלתו בפניו, כי יתכן וישמע כל מה שמדברים אודותיו ויחלה יותר.[ילקו״י אבלות סי׳ ג׳ סעיף ב עמוד פו]

ג החולה במחלה הידועה ל״ע, מן הראוי שלא לפרסם הדבר לאף אחד בתחלה, שעל ידי זה אולי ירחם ה׳ ויתרפא. ואמנם אם הכביד עליו חוליו, מותר לפרסם הדבר לרבים שיתפללו עליו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ג׳ סעיף ג עמוד פז]

סימן ד׳ – וידוי החולה

א נטה למות אומרים לו התוודה, ואומרים לו: הרבה התוודו ולא מתו והרבה שלא התוודו ומתו, ובשכר שאתה מתוודה אתה חי. וכל המתוודה יש לו חלק לעולם הבא. ואם אינו יכול להתוודות בפיו יתוודה בלבו. ואם אינו יודע להתוודות, אומרים לו, אמור: מיתתי תהא כפרה על כל עוונותי. ומיהו כל זה דוקא בנוטה למות, שיש לחוש שמא ימות פתאום בלא וידוי, אך בלא זה אין לומר לו כן, שסכנה היא לו, שיחשוב שנוטה למות וישבר לבו ויזיק לו. וכל הדברים האלו אין אומרים לא בפני עם הארץ, ולא בפני נשים, ולא בפני קטנים, שמא יבכו וישברו את לבו. ולכן יש להוציא הנשים והקטנים מן החדר בעוד החולה חי, אם נוטה למות ח״ו. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ד׳ סעיף א, עמוד פח]

ב סדר וידוי של שכיב מרע הוא: מודה אני לפניך ה׳ אלהי ואלהי אבותי, שרפואתי ומיתתי בידך, יהי רצון מלפניך שתרפאני רפואה שלימה, ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל החטאים והעונות ופשעים, שחטאתי ופשעתי לפניך, ותן חלקי בגן עדן, וזכני לעולם הבא הצפון לצדיקים. [ואם ירצה להאריך ולומר את הוידוי הארוך של רבינו נסים שאומרים ביום הכפורים, הרשות בידו]. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ד׳ עמוד פח]

ג שכיב מרע שאמר תנו מאתים דינר לבניו של שמעון, אין לתת מאתים דינר לכל אחד מהבנים, אלא יתנו סך הכל מאתים דינר והבנים יחלקו סך זה בשווה. [ילקו״י סי׳ ד׳ עמוד פט]

סימן ה׳ – דיני הגוסס ואמירת צידוק הדין – [סימן שלט]

א ראוי לכל אחד שלפני פטירתו יסדר צוואה בכל עניניו. ובפרט אם הלוה או הפקיד אצל אחרים, או הפקידו אצלו. ואמנם אם חוששין שאם יגידו לו שיצווה לביתו תיחלש עליו דעתו ויחמיר מצבו, לא יאמרו לו כן. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סי׳ ה׳ סעיף א עמוד פט]

ב ראוי לכל אדם לצוות את בניו ואת ביתו אחריו ללכת בדרך ה׳ לעשות צדקה ומשפט ולהורותם הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון. והחכם יכתוב צוואה לבניו על פי מה שמכיר מעלתם, ולא יכביד עליהם בדבר שחושש שמא לא יקיימו. שמצינו שיותר מקפידים ומענישים מן השמים על העובר על צוואת אביו ממה שעובר על דברי תורה ויהיו מוסיפים פשע וחטאה ח״ו. כמו כן ראוי שיחלק נכסיו בסדר נאות, על מנת שלא תישאר אחריו קטטה ומחלוקת, ויחיו לאחר מותו באהבה ואחוה ושלום, ויקיימו בניו: ״מכבדו בחייו ומכבדו לאחר מותו״ על ידי קיום הצוואה. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ ה׳ ס״ב עמ׳ צ]

ג מי שיש לו שני בנים, האחד חכם שתורתו אומנותו, והאחר מחלל שבת בפרהסיא ובוזה את דבר ה׳, מותר לו להעביר את הנחלה מהבן שהוא מחלל שבת ועובר על איסורי תורה, לטובת הבן החכם שתורתו אומנותו. ומכל מקום החכם עיניו בראשו להתנהג במתינות לבל ידחה אבן אחר הנופל, אולי יש תקוה שיחזור למוטב, ושב ורפא לו. וטוב שיפקיד חלק מן הירושה בידי אדם נאמן, בתנאי גמור כתנאי בני גד ובני ראובן, שאם אחר כך יחזור הבן בתשובה, או שיהיה לו זרע מעליא, יקבל חלק מהירושה שלו, ואם לאו יתננו לבנו החכם, או לצדקה. [ילקו״י אבלות תשס״ד סי׳ ה׳ ס״ג עמוד צ׳. יבי״א ח״ח חו״מ סימן ט אות ד׳]

ד לפי ההלכה אין הבנות יורשות עם הבנים. אך אם הבנים רוצים לוותר מחלקם לטובת הבנות וליתן להם בתורת מתנה כדי למנוע מחלוקת ועגמת נפש, יגשו אל בית הדין הרבני שבעיר, ויקנו מידם בקנין גמור ושלם, או בקנין אגב, על פי דין תורה. אבל חלילה לפנות לבית משפט חילוני [ללא היתר בית דין רבני], וכל התובע את חבירו לבית משפט שלהם, גדול עוונו מנשוא, והוא בכלל מה שאמרו על הדן אצל שופט גוי, שהדן אצלו הרי הוא כמחרף ומגדף, ומרים יד בתורת משה רבינו, ולא שייך בזה טענת דינא דמלכותא דינא, דלא אמרינן הכי אלא במקום שיש תועלת והנאה למלך, מה שאין כן בחוקים ומשפטים של הערכאות שאינם תואמים את ההלכה, ואין בהם תועלת למלך, בודאי שאין לומר בהם דינא דמלכותא דינא. ובפרט שהשופטים עצמם פסולים לעדות ופסולים לדון, וגם השופטים הדתיים הנמצאים בבתי משפט שלהם, הרי הם פסולים לעדות ופסולים לדון, מאחר שהם מרימים יד בתורת משה שפוסקים נגד דעת תוה"ק. [ילקו"י אבלות סימן ה' סעיף ד עמוד צב. יביע אומר ח"ב סי' א' אות ח. וחלק ה' סימן א' אות ו'. יחוה דעת חלק ד' סימן סה]

ה הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו, ואסור לעשות שום דבר לקרב את מיתתו. ולכן אין מעצימין עיניו של גוסס עד שתצא נפשו, וכל הנוגע בו הרי זה שופך דמים. ומטעם זה נהגו בירושלים שאחר הפטירה אין נוגעים במת אלא עד אחר כחצי שעה, ורק אחר כך מורידים אותו מהמטה ומפשיטים את בגדיו כשהוא מכוסה בסדין, ומניחים את רגליו כנגד היציאה. ובמקומות אחרים יש נוהגים להמתין רק כעשרים דקות. [ילקו"י שם עמוד צג]

ו נוהגים שבשעת יציאת הנשמה או סמוך לה פותחים את חלונות החדר, ובשעת המיתה יזהרו שלא יצא שום אבר מהמטה, אך בשעת הגסיסה יזהרו שלא לגעת בו כלל, רק יעמידו כסאות מסביב כדי שלא יוכל להוציא ידיו או רגליו מחוץ למטה. [ילקו"י שם עמ' צג]

ז אסור לחצוב קבר לחולה מסוכן הנוטה למות, עד שימות, ובשעת הצורך יעשו שאלת רב. והאיסור הוא אף אם אין החוצב נמצא עם הגוסס בבית. ואסור לחצוב שום קבר להיות פתוח עד למחר, שלא יקברו בו המת באותו היום, כי יש סכנה בדבר. ומכל מקום במקום צורך יש להתיר לחברא קדישא לחפור כמה קברים, ולכסות אותם בנסרים, אפילו שעובר על הקבר לילה שלם, או כמה לילות. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' מא, ובמהדו' תשס"ד עמ' צד]

סימן ו' – דין מים שבשכונת המת

א המנהג לשפוך את כל המים שבשכונת המת, דהיינו שני בתים מכל צד, חוץ מהבית שהמת בתוכו. ומים אלה אסורים בשתיה, ומנהג זה יסודתו בהררי קודש ואין להקל בזה. וכל החומרות שהוסיפו בזה האחרונים, כגון להצריך לשפוך אף את המים הרחוקים יותר משלשה בתים מביתו של המת, יש להם על מי שיסמוכו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד מג, ובמהדורת תשס"ד סי' ו' עמ' צה. וראה עוד ביביע אומר חלק י' סימן לז מ"ש בדין מים שבשכונת המת].

ב מים שבשכונת המת לא אסרו אותם אלא לשתותם, אבל לרחוץ בהם פניו, ידיו ורגליו, בודאי שאין לאסור, וכן אם עשה בהם נטילת ידים, עלתה לו הנטילה, והוא הדין שמותר לכבס הבגדים ולהדיח הרצפה במים אלה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סי' ו' סעיף ב עמוד צה]

ג המים שבחביות שעל הגג, וכן בדודי שמש, מותרים בשתיה, ואינם נאסרים כלל, וגם המים הנמצאים בצינורות הבתים, ובברז, אין להחמיר בהם כלל. [ויש שמחמירים ופותחים את הברז לכמה זמן לשפוך מעט מהמים]. [ילקו"י אבלות מהדו' תשמ"ט עמ' מד, ובמהדו' תשס"ד עמ' צה]

ד אם כיסו וחתמו הכלי של המים, הנמצא בשכונה שמת בה מת, קודם שימות המת, אין בהם חשש, וכל שכן אם היו חמוצים, וכיוצא בזה. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ו' עמ' צו]

ה מרק מבושל הנמצא בשכונת המת, מותר באכילה, וכל שכן אם היתה הקדרה מכוסה בזמן שמת בו המת. וכן מי סודה ושאר משקאות קלים, כמו קולה, או בירה ומיץ וכיו"ב, אין לשפכם, ומותרים בשתיה. וכן קוביות קרח וכדומה. [ילקו"י אבלות תשס"ד סימן ו' עמוד צו]

ו גם במים חמים הנמצאים בשכונת המת, יש להחמיר בהם שלא לשתותם, אבל במים ומלח, מותר. וכן תרופות ומשקים העומדים לרפואה, אין צריך לשופכם. [ילקו"י סי' ו' עמ' צו]

ז מלח בשכונת המת, אין צריך להחמיר לזורקו, אף שהמלח בא מהמים. [ילקו"י אבלות מהדורת תשמ"ט עמוד מה, ובמהדורת תשס"ד סימן ו' סעיף ז עמוד צז]

ח תינוק שנולד חי, אפילו חי שעה אחת, ואחר כך מת, יש להחמיר במים שבשכונת המת. אך תינוק שנחנק בשיניה בחיק אמו, אין צריך לשפוך המים. וכן בכל מת שנהרג בידי אדם, אין צריך לשפוך המים שבשכונתו. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ו' עמוד צז]

ט לכתחלה יש להחמיר במים שבשכונת המת, גם במת גוי. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ו' עמ' צז]

י מים שבשכונת המת שנפלו לתבשיל, אף אם נחמיר לאסור התבשיל בדיעבד, מכל מקום כשיש ששים בודאי שיש להקל בפשיטות. [ילקו"י אבלות מהדורת תשס"ד סימן ו' עמוד צז]

יא מים שבשכונת המת, שטעו ואפו או בשלו בהם, אם היו מים שאובים בביתו של המת, הפת והתבשיל מותרים. [ילקו"י אבלות תשס"ד סי' ו' סי"א. יביע אומר ח"ז סימן מג אות א. וח"י דף שנא. הליכו"ע ח"ז עמ' קפב. ומה שכתב בחיים וחסד [פנחסי] להקל בכל אופן כשיש מים שאובים בבית המת, וכתב דמ"ש האחרונים באפו או בישלו, לאו דוקא הוא. והוסיף שבימינו א"צ לשפוך מים בשכונת המת, ותלה עצמו ביביע אומר, הנה ברור שאין זו הכוונה ביבי"א לכל מעיין ישר, ולא הבין נכון דברי היביע אומר. ואדרבה שם דחה דברי מי שכתב שא"צ לשפוך המים שבשכונת המת, והיקל רק באפו או בישלו במים]

יב מים שלנו שהונחו לשם מצות מצוה, ומת שם מת אין לשפוך מים אלה, דכיון שהם בשביל מצוה, יש להקל, דשומר מצוה לא ידע דבר רע. ואפילו אם אופה במים אלה מצה לכל שבעת ימי הפסח, יש להקל להשתמש במים אלה, ואין צריך שיהיו דוקא למצה שמורה שהיא מצוה חיובית. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד מז, ובמהדורת תשס״ד סימן ו׳ סעיף יב עמוד צח. שו״ת יביע אומר ח״ג חיו״ד סי׳ ז׳ אות ג׳, וחלק א׳ חיו״ד סימן כג]

יג אף על פי שלכתחלה אין להשאיר אוכלים באוהל המת היכא דאפשר בנקל, מכל מקום אין שום איסור לאכלם בדיעבד אם היו גלויים בחדר שמת בו המת. ואסור לאכול בפני המת אפילו אכילת עראי, אלא יאכל בחדר אחר, או שיפרוס מחיצה ויאכל שם. ואם אין לו סדין או שמיכה למחיצה, ואין לו אפשרות לאכול בחדר אחר, יסב פניו מהמת ויאכל. וכן אין לעשן סיגריה ליד הנפטר. [ילקו״י אבלות מהדורת תשמ״ט עמוד מז, ובמהדורת תשס״ד סימן ו׳ סעיף יג עמוד צח. יביע אומר חלק א׳ דף קפד: חיו״ד סימן ט׳ אות ה]

יד אם המת נפטר בשבת או ביום טוב, אין המים הנמצאים בשכונת המת נאסרים. [ילקו״י אבלות מהדורת תשס״ד סימן ו׳ סעיף יד עמוד צט. תשובת שמש צדקה]

טו מי שטעה ובירך על המים שבשכונת המת, ולפני שטעם אמרו לו שאלו מים שבשכונת המת, יטעם מעט כדי שלא תהיה ברכתו ברכה לבטלה, וישפוך השאר. [ילקו״י שם סי׳ ו׳ עמוד צט. ילקוט יוסף תפלה כרך א׳ מהדורת תשס״ד, סוף סימן פט]